

VOCABULARI UNITATS 1 i 2

EL MEDI FÍSIC I ELS CLIMES D'ESPANYA I CATALUNYA

Albufera

Llacuna generada en platges baixes amb arenas dipositades pels corrents marins que tanquen l'accés d'una badia, formant paratges coneguts com aiguamolls. Les aigües salobres procedeixen de la comunicació precària amb la mar i poden comptar amb aportacions de torrents i rius. Ex: L'albufera d'Alcúdia, de Maó, de València.

Anticicló

És un nucli d'altres pressions atmosfèriques (més de 1013 mb), rodejada d'altres de baixes pressions, en la que el vent gira (a l'hemisferi nord) en el sentit de les agulles del rellotge. Es correspon generalment amb temps estable en superfície. En els mapes meteorològics les altes pressions es mostren amb una A. Entre els que afecten a Espanya trobem l'Anticicló de les Açores.

Anticicló de les Açores

És anticicló dinàmic situat, normalment, en el centre de l'Atlàntic Nord, a l'alçada de les illes portugueses de les Açores. És el centre d'acció que indueix sobre Europa, en general, i sobre Portugal i Espanya, en particular, temps sec, solejat i calorós durant l'estiu. Excepcionalment també pot exercir la seva influència a la tardor i primavera, i fins i tot a l'hivern. En aquest cas el centre de l'anticicló s'acostuma a situar en el centre del mar Cantàbric, provocant hiverns secs, temperats i eliminant qualsevol borrasca existent.

Aridesa

Relació entre la temperatura i la humitat en un lloc concret. Augmenta amb la temperatura i la disminució de les precipitacions.

Badland

Terreny sedimentari i sense coberta vegetal i molt aixaragallat

Caldera volcànica

És un esfondrament profund (depressió) de la superfície de la terra originat per diversos factors geogràfics vinculats a les erupcions dels volcans. Posseeix una estructura més o menys circular, amb un fons relativament extens i parets verticals molt semblants a les dels cràters, però de grans dimensions. La depressió que caracteritza a la caldera no s'ha de confondre amb un cràter.

Cinglera

Tall profund, gairebé vertical, que un riu pot arribar a formar al terreny.

Con volcànic

Elevació en forma de con i oberta al cim. És l'estructura elemental d'un volcà

Cordó litoral

És un tipus de fletxa litoral. Són barres de sorra que prolonguen una costa rectilínia i arenosa cap a l'interior d'una badia. Es formen pel transport la sorra de la costa cap a l'interior de la badia.

Corrent en Jet o Jet Stream

Són corrents d'aire que recorren la Terra en direcció Oest-Est; d'estructura tubular que circulen entre els 9.000 i 11.000 m. i a una velocitat de 150-700 km/h. Aquest corrent va ser descobert de forma casual el 1944 durant els primers vols fets pels bombarders nord-americans B29 camí de Japó, quan volaven a 10.000 m. i pràcticament no

avançaven. Separa les baixes pressions polars de les altes pressions subtropicals. Els seus desplaçaments estacionals i la velocitat de la corrent determinen la situació del temps en superfície. Actualment els avions l'utilitzen per estalviar combustible i volar més ràpid.

Delta

Forma de relleu costaner generat per l'acumulació d'al·luvions en la desembocadura d'un riu. Sorgeix quan un riu aporta més sediments dels que el mar pot absorbir i redistribuir. En un delta, el riu s'obre en braços entre els quals queden superfícies pantanoses que formen petites illes. A Espanya destaca per la seva amplitud el Delta de l'Ebre.

Depressió (tèrmica) o Borrasca

és una zona amb la pressió atmosfèrica més baixa que les zones del voltant (amb menys 1013 mb). Es correspon generalment amb temps inestable en superfície. La pressió en una borrasca disminueix cap al centre on es màxima la inestabilitat. A l'hemisferi nord les depressions giren en sentit contrari al de les agulles d'un rellotge, en canvi a l'hemisferi sud giren en sentit contrari en ambdós casos això ho motiva l'efecte de Coriolis. En els mapes meteorològics les baixes pressions es mostren amb una D o una B.

Depressió

Sector de la superfície de la Terra enfonsat respecte al nivell dels territoris circumdants, situat generalment a l'interior dels continents. A Espanya cal destacar les depressions l'Ebre i del Guadalquivir.

Duna

Acumulació d'arena, en els deserts o el litoral, generada per l'acció del vent.

Efecte Foëhn

És un fenomen bioclimàtic que provoca major sequera, absència parcial o total de precipitacions i menor recobriment vegetal després de passar una barrera orogràfica (muntanya). La massa d'aire es refreda i descarrega la seva humitat al passar per una elevació muntanyosa, per la qual cosa descendeix sec i càlid.

Elements del clima

Unitats que determinen les característiques climàtiques d'una regió. Els components principals són la temperatura, les precipitacions, la pressió atmosfèrica, el vent, l'insolació, la humitat de l'aire, l'evaporació i l'evapotranspiració.

Escala cartogràfica

És la relació entre una longitud mesurada sobre el mapa i la corresponent longitud a la realitat, és a dir, indica el grau de reducció practicada en el mapa. Les més habituals són la gràfica i la numèrica. Els mapes confeccionats per l'Institut Geogràfic Nacional, estan a escala 1/50.000 (1 cm del mapa equival a 50.000 cm en la realitat o 0'5 km).

Estalactita

Tipus de formació de les cavitats, que penja del sostre o de la paret d'una cova calcària.

Estalagmita

Tipus de formació de les cavitats, que es forma al terra d'una cova calcària.

Estrats

Masses de sediments en forma de capa de gruix variable que constitueixen els terrenys sedimentaris.

Factors del clima

Modificadors de les característiques dels elements del clima. Podem diferenciar els factors geogràfics i els termodinàmics: altitud, latitud, proximitat al mar, localització geogràfica; el jet stream, els centres d'acció, masses d'aire i fronts.

Falla

Trencall de l'escorça terrestre que implica la separació dels blocs fracturats. El desplaçament pot ser vertical (falla normal) o horitzontal (falla de desgavellament). Els materials més antics i rígids es fracturen donant lloc al relleu germànic caracteritzat per l'alternança de blocs elevats (horts) i blocs enfonsats (foses tectòniques).

Foia

Terreny pla i extens, omplert d'al·luvions i envoltat d formacions muntanyoses.

Fosa tectònica (Graben)

És una depressió tectònica provocada per l'enfonsament d'un bloc i/o l'elevació dels blocs limítrofs.

Front

En meteorologia un front és una franja de separació entre dues masses d'aire de diferents temperatures. Se'ls classifica com freds, càlids, estacionaris i oclusos segons les seves característiques. La paraula front té el seu origen en el llenguatge militar (com un front de batalla) i s'assembla a una batalla perquè el xoc entre les dues masses produeix una activitat molt dinàmica de tempestes elèctriques, ràfegues de vent i forts aiguats.

Front Polar

Superfície de separació entre les masses d'aire tropical i les masses d'aire polar en la zona temperada.

Galerna

Vent sobtat i tempestuós que, a la costa septentrional de la Península, sol bufar entre l'oest i el nord-est.

Garriga

Formació vegetal d'espècies d'arbustives xeròfiles que es desenvolupen després de la degradació del bosc mediterrani per incendis, pastoreig abusiu o un clima molt sec i que esdevé un procés irreversible. És característic de sòls calissos.

Inversió tèrmica

Augment de la temperatura amb l'altitud, contràriament al fet que la temperatura acostuma a disminuir 6,5 °C cada 1.000 m. D'altitud. A les Illes Canàries els vents alisis provoquen aquesta inversió tèrmica. Així doncs, es registren temperatures més altes i aire més sec cap als 2.000 m. Que no pas cap als 800 m.

Isòbara

És una línia traçada sobre un mapa sinòptic amb la que s'uneixen punts on la pressió atmosfèrica té el mateix valor.

Isohietes

Línies que uneixen els punts que tenen les mateixes precipitacions en un moment determinat.

Isotermes

Línies que uneixen els punts que registren les mateixes temperatures en un moment determinat.

Latitud

És la distància angular, mesurada en graus, des de qualsevol punt de la Terra fins a l'Equador. Pot ser Nord o Sud, des de els 0° del l'equador fins als 90° del Pol Nord, o des de els 0° de l'Equador fins als 90° del pol Sud. La insolació terrestre depèn de la latitud. Per ex. Les Balears es troben entre 38° i 40° de latitud nord.

Longitud

És la distància angular, mesurada en graus, des de qualsevol punt de la Terra fins al meridià 0° o de Greenwich. Pot ser Est o Oest, de 180° màxim. Per ex. Les Balears es troben entre 1° i 4° de longitud est.

Mall

Roca alta i escarpada

Màquia

Formació arbustiva d'espècies xeròfiles que es desenvolupen sobre sòls silícis després de la degradació del bosc mediterrani. Espècies perennifòlies, exuberants i tancades.

Mar de núvols

Fenomen natural provocat pels vents alisis, que empenyen suaument els núvols i condensen la humitat entre els 600 i els 1.800 m. D'altitud. Per sobre, els vents en alçada, més secs i càlids, impedeixen l'ascens dels núvols.

Maresma

Terreny pantanós situat en les proximitats de la costa i desembocadures de rius que s'inunda estacionalment pels aportaments fluvials i marins. És un tipus d'humeral poc profund on predominen les espècies halòfiles, canyes i joncs, el sòl està inundat i alberga una gran varietat de rèptils, rosegadors i aus hivernants. Un exemple a Espanya: les maresmes del Guadalquivir.

Massa d'aire

Són grans cèl·lules d'aire que presenten les mateixes característiques de temperatura (càlida o freda), pressió (alta o baixa) i humitat (marítimes humides o continentals seques).

Meseta

Unitat morfoestructural amb una superfície més o menys plana elevada a més de 300m d'altitud sobre el nivell del mar. De gran extensió i poc accidentada, el seu origen és divers: tectònic, erosiu, volcànic, tectònic-erosiu.

Meridians

Són semicercles imaginaris que uneixen els pols Nord i Sud. El més important és el Meridià 0 o de Greenwich. La longitud ens diu a quants graus a l'oest i a l'est del meridià de Greenwich es troba un lloc. Serveix per a determinar les hores i els anys.

Mola

Turó escarpat al capdamunt i amb cim pla

Mapa topogràfic

És un tipus de mapa que representa aspectes físics (accidents geogràfics), humans i econòmics més destacats d'una zona del territori nacional. El Mapa Topogràfic Nacional és el bàsic de la nostra cartografia, realitzat a escala 1/50.000 i actualment tornat a fer a 1/25.000

Obac

És el vessant d'una elevació muntanyosa poc exposada al sol, que per la seva orientació al nord acostuma estar a l'ombra. Correspon a la vessant de major recobriment vegetal, la més freda i humida, amb menys assentaments de població ja que estan exposades als vents predominants de la zona.

Oceanitat/Continentalitat

Són els efectes produïts per la presència o absència de masses d'aigua que provoquen, en el cas de la continentalitat, l'augment de l'amplitud tèrmica i el descens de les precipitacions; i en el cas de l'oceanitat per la proximitat al mar, que es suavitzin les temperatures i augmentin les precipitacions.

Orogènesi

Moviments de l'escorça terrestre que donen lloc a la formació de sistemes muntanyosos

Orogènia alpina

Conjunt de processos geològics que duen a la formació d'un sistema muntanyós durant el Cenozoic (Era Terciària), com passà amb les Serralades Bètiques, els Pirineus, o la Serra de Tramuntana (Mallorca) (a la foto).

Orogènia herciniana

Intensos moviments de formació de muntanyes (plegaments, fractures, cavalcaments i aixecaments) que va tenir lloc a finals de l'Era Primària i fonamentalment en el Carbonífer. Afectà Europa i Àsia Central en el paleozoic superior i va donar lloc a nombroses serralades. Exemple: la Meseta.

Oscil·lació tèrmica o Amplitud tèrmica

És la diferència entre la temperatura més baixa registrada i la temperatura més alta. Es pot calcular en valors absoluts, però generalment es fa comparant mitjanes mensuals.

Paral·lels

Són cercles imaginaris perpendiculars als meridians. El cercle més gran és l'Equador, que divideix la Terra en dues meitats o hemisferis iguals. L'Equador es considera el paral·lel 0°. La latitud ens indica a quants graus cap al Nord o cap al Sud hi ha un lloc respecte a l'Equador.

Peneplà

Superfície de gran extensió amb pendent molt suau i amb valls de fons molt amples per les quals les aigües dels rius circulen tranquil·lament. La seva formació correspon al final del cicle d'erosió.

Plana litoral

Àrea costera formada pels al·luvions dels rius dipositats a la costa. Exemple: Plana de València.

Plegament

Deformació de les capes d'estrats que sorgeix com a conseqüència de la pressió tectònica en roques plàstiques que en lloc de fracturar-se, es pleguen.

Pluges torrencials

Són pluges molt freqüents o abundants que poden produir inundacions quan cauen amb molta intensitat en un espai de temps molt curt.

Pressió atmosfèrica

És el pes que exerceix l'aire sobre la superfície. La pressió mitja a nivell del mar és de 1.013 mb. i constitueix el límit entre les altes i baixes pressions. Les altes pressions o anticiclons donen lloc a un tipus de temps estable i les baixes pressions o borrasques donen lloc a un temps inestable.

Radiació solar o irradiació

És la transferència d'energia solar (llum i calor) i constitueix la font d'energia més important que rebem. Depèn de l'emissió del sol, la durada del dia, la distància al sol i de l'angle format entre els seus rajos i la tangent de la Terra. El nord d'Espanya presenta els valors mínims i els màxims es donen en el sud-est.

Rasa

Superfície plana limitada per penya-segats marins esglaonats.

Relleu tabular

Tipus de relleu de superfície aplanada i vores costerudes.

Ria

Es la intrusió del mar en una vall fluvial. A Espanya trobem les rias gallegues que cal distingir-les entre rias baixes, que són profundes i amples, limitades per relleus més suaus. Són cales de fins a 70 m. de profunditat i 30 Km de longitud. Exemples: Arosa, Pontevedra, Muros i Vigo; i les rias Altes, que són menys profundes i més curtes: A Coruña, Ribadeo, Navia,... També trobem les rias cantàbriques que són més curtes: Villaviciosa (Asturias) o San Vicente de la Barquera, Bilbao.

Roques sedimentàries

Roques formades per la meteorització, transport, deposició i litificació dels sediments exposats en la superfície terrestre. Constitueixen el 5% de l'escorça terrestre, no obstant, el 75% de les roques visibles són sedimentàries.

Sedimentació

Procés d'acumulació de partícules minerals que han estat transportades per l'aigua, el vent o els glacials i posteriorment dipositades sobre l'escorça terrestre continental o marina procedents de la disgregació de roques alterades durant la meteorització, per precipitació química o per secrecions d'organismes.

Sòcols

Relleus de plana o d'altiplà formats durant l'era primària o Paleozoic. Són els més antics de la Península i estan formats per roques molt rígides que, quan hi ha moviments interns de la Terra, no es pleguen sinó que es fracturen en blocs.

Solà

És el vessant d'una elevació muntanyosa orientada cap al sol i oposada a l'obac. Correspon amb la vessant exposada al flux descendent del vent, és més càlida i seca, més propícia als cultius i als assentaments de població.

Sotavent

És el vessant protegit dels fluxos ascendents d'aire, oposat al vessant de sobrevent. Al quedar resguardada dels vents dominants (abric orogràfic) també ho està de la humitat (excepte en les proximitats del cim) dominaran els vents descendents i el recobriment vegetal serà més escàs.

Taula

Terreny elevat i pla, de gran extensió, envoltat de valls i barrancs

Temps atmosfèric

És l'estat de l'atmosfera en un lloc i en un moment determinat.

Tómbol

Es forma quan una illa s'uneix amb la terra ferma per mitjà d'un banc o acumulació de sorra.

Unitats morfoestructurals

Disposició i forma que adopten els relleus com a resultat de la seva formació geològica

Vall glacial

Vall modelada per l'acció d'un glacial. La morfologia característica és en forma de U. Una gruixuda massa de gel erosiona els vessants per les quals descendeix per la gravetat. Es diferencia d'una vall fluvial per la seva morfologia (en V) i els seu origen (modelat per les aigües d'un riu).

Vegetació endèmica

Espècie vegetal exclusiva d'una area geogràfica, no trobant-se de forma natural en cap altre indret. Ex. Violeta del Teide.

Vents:

Són masses d'aire en moviment

Vents alisis

A les franges intertropicals hi ha un cinturó de vents de component nord-est anomenats vents alisis. El seu origen està en la circulació general atmosfèrica. Entre els 30 i 40 graus de latitud, aproximadament, hi ha l'anomenat cinturó d'altres pressions subtropicals, al qual pertany l'anticicló de les Açores. La seua freqüent posició sobre l'arxipèlag, que li dona nom, permet l'arribada d'aquests vents sobre les Canàries. Es tracta d'aire humit, no gaire càlid. Al xocar amb les illes, provoca la condensació de la massa i es crea l'anomenat mar de núvols, protagonista de gran part de les precipitacions.

Xeròfil

Espècie vegetal adaptada a la escassetat d'aigua i altes temperatures en medis secs.